

DET SOCIALDEMOKRATISKE FORSLAG TIL ÆNDRINGER I DEN DANSKE RETSPLEJELOV

Specielt om forsvarerens stilling og sigtedes rettigheder

Thorkild Høyer

Indledning:

Det kan synes ejendommeligt, at jeg i en lovkommentar om noget så banalt som nogle forslag til lovændringer i retsplejeloven vil ende med nogle konklusioner om den nationale og internationale økonomiske og politiske situation. Det er i virkeligheden også den forkerte vej at gå. Den rigtige ville være at gennemgå den økonomiske og politiske situation og på baggrund heraf forsøge at se, hvordan denne udvikling har givet sig udslag i f. eks. lovene. For forståelsens skyld gør jeg det modsatte, men beder læserne være opmærksomme på, at jeg naturligvis ikke ser den økonomiske og politiske udvikling som et resultat af nogle ændringer i den danske retsplejelov. Tværtom er juraen som en del af samfundets overbygning netop en funktion af det økonomiske system og dets udvikling. Traditionelle lovkommentarer gør den fejl, at de ikke ser lovene sådan, men ser dem som et resultat af menneskets rationelle overvejelser om rigtigt og forkert. Således gøres samfundet klasseløst og harmonisk, hvor virkeligheden netop viser et samfund, der i det væsentligste består af to store klasser, borgerskabet og arbejderklassen, der uafbrudt er i ubønhørlig kamp mod hinanden. I det borgerlige samfund benytter borgerskabet selvfølgelig juraen som et middel i kampen mod arbejderklassen og i kampen for at sikre sine egne interesser. Derfor er juraen ikke neutral eller upartisk, og derfor kan den ikke ses isoleret fra samfundets økonomiske og politiske udvikling.

Der er langt fra udviklet en tradition for kommentarer af den skitserede type. Jeg har aldrig selv læst nogen, og jeg er selvsagt ikke ekspert, men vil blot videregive min forståelse af, hvad en korrekt

lovkommentar er for en tingest. Jeg imødeser derfor meget gerne kritik og forslag til forbedringer.

De gældende regler:

Jeg vil ikke behandle alle ændringsforslagene til retsplejeloven, men kun de, der vedrører forsvareren¹.

I den gældende danske retsplejelov har den, der sigtes for en for-

1. De gældende bestemmelser:

§ 730. Den, der sigtes for en forbrydelse, er berettiget til at vælge en forsvarer til at stå ham bi i overensstemmelse med de nedenfor nærmere angivne regler. Er han under 18 år, tilkommer valget hans værge, som derhos altid er berettiget til at optræde på hans vegne.

Stk. 2. Kun de til møde for vedkommende ret berettigede advokater eller de særlig af justitsministeren til beskikkelse som offentlige forsvarere ved vedkommende ret antagne personer kan vælges til forsvarere. Dog kan retten, når det under hensyn til sagens karakter og øvrige omstændigheder findes forsvarligt, tillade, at der som forsvarer vælges en advokat fra andet nordisk land. Endvidere kan retten undtagelsesvis tilstede, at andre uberygtede personer over 18 år benyttes som forsvarere.

Stk. 3. Udelukkede fra at vælges er personer, der er indkaldt til at afhøres som vidner eller syns- eller skønsmænd, eller som er begæret indkaldt i sådan egenskab, indtil retten har truffet afgørelse herom, eller hvis optræden ifølge § 60, nr. 3, ville medføre inhabilitet hos dommeren.

§ 733. Til at beskikkes som offentlige forsvarere antager justitsministeren efter overenskomst et passende antal af de til møde for vedkommende domstol berettigede advokater eller, om fornødent, andre dertil egnede mænd. I påtrængende tilfælde kan dog også en advokat, der ikke er antaget af justitsministeren, men dog berettiget til møde for vedkommende ret, beskikkes til forsvarer. Efter sigtedes begæring kan endvidere en advokat, der ikke er antaget af justitsministeren, beskikkes til forsvarer, for så vidt det findes forsvarligt, og han er mødeberettiget for den pågældende ret og er villig til at lade sig beskikke.

§ 736. Beskikkelsen kan tilbagekaldes, når det findes nødvendigt i forsvarets interesse, samt, for så vidt sagen ikke derved forhales, efter begæring af sigtede, når han har truffet overenskomst om forsvarets udførelse uden udgift for det offentlige.

De foreslåede bestemmelser:

13. I § 730 indsættes efter stk. 2 som nyt stykke:

»Stk. 3. Retten kan på ethvert tidspunkt under sagen ved kendelse afvise en valgt forsvarer, hvis betingelserne efter § 733, stk. 2, for at nægte at beskikke ham foreligger. Der skal i så fald på begæring beskikkes sigtede en offentlig forsvarer.«

Stk. 3 bliver herefter stk. 4.

15. I § 733, 3. pkt., udgår »det findes forsvarligt, og«.

16. I § 733 indsættes som stk. 2:

»Stk. 2. Retten kan ved kendelse nægte at beskikke den advokat, som sigtede ønsker til forsvarer, hvis hans medvirken på grund af særlige omstændigheder, herunder hensynet til sigtedes tarv eller sagens behørlige fremme eller opklaring, ikke kan anses for forsvarlig. I sager, der angår statens sikkerhed eller dens forhold til fremmede magter, kan sigtedes begæring om at få en bestemt advokat beskikket som forsvarer altid afslås.«

17. I § 736 indsættes som stk. 2:

»Stk. 2. Beskikkelse kan endvidere ved kendelse tilbagekaldes, hvis de i § 733, stk. 2, nævnte særlige omstændigheder kommer til at foreligge.« (mine udhævninger).

brydelse ret til at vælge en forsvarer. Som udgangspunkt får den sigtede beskikket en forsvarer blandt de af justitsministeren særligt beskikkede forsvarere, men han kan dog også vælge andre advokater, der er mødeberettiget for den pågældende ret, for så vidt *retten finder det forsvarligt*, og den pågældende advokat er villig til at lade sig beskikke, jvf. §§ 730 og 733. Retten har således mulighed for at afvise en af sigtede ønsket beskikket forsvarer.

Endvidere kan retten *tilbagekalde* en beskikkelse, når det findes nødvendigt i forsvarrets interesse og under visse betingelser efter begæring af den sigtede, jvf. § 736.

Betydningen af at den sigtede får beskikket en forsvarer er bl. a., at det offentlige betaler omkostningerne i forbindelse med forsvaret.

Rettens kompetence til at afvise og afsætte den beskikkede forsvarer kan have alvorlige konsekvenser for den sigtede. Han kan imidlertid idag komme udenom rettens kompetence ved selv at vælge en advokat, som han betaler ud af egen lomme. I denne situation er advokaten altså ikke beskikket, men kaldes valgt. Den sigtede har således mulighed for at vælge en advokat, der vil føre sagen på et for sigtede tilfredsstillende grundlag.

Lovforslaget:

De foreslåede ændringer til retsplejeloven er blevet til i det såkaldte Povl Hansen-udvalg, der i 1969 blev nedsat af justitsministeriet². Udvalgets lovforslag blev efter nogle småjusteringer af justitsministeriet fremsat som lovforslag nr. 210 af den socialdemokratiske justitsminister Orla Møller i folketinget den 6. februar 1976. De vigtigste ændringer finder man i de ovenfor nævnte §'er.

I lovforslaget opgives sondringen mellem valgte og beskikkede forsvarere, og, som betænkningen anfører uden yderligere argumentation, »som modstykke hertil...foreslås der...indført en adgang for retten til at udelukke en advokat fra at virke i en konkret straffesag både som valgt og som beskikket forsvarer og til at tilbagekalde beskikkelsen eller afvise en valgt forsvarer«³. Rettens ovenfor nævnte kompetence udvides med andre ord også til at gælde for valgte forsvarere. Kompetencen skal være absolut og undtagelsesfri.

Forsvarets stilling svækkes yderligere ved § 733, stk. 2, pkt. 2, hvor det bestemmes, at retten *altid* i sager, der angår statens sikkerhed eller dens forhold til fremmede magter kan afslå at beskikke en bestemt forsvarer eller fratage beskikkelsen.

2. Udvalget afgav i 1971 betænkning nr. 622 om efterforskning i straffesager m. v. og i 1974 betænkning nr. 728 om anholdelse og varetægt.

3. Betænkning nr. 622 s. 13.

Bestemmelsen rammer specielt politiske sager, der altid kan siges at angå statens sikkerhed eller dens forhold til fremmede magter. Bliver bestemmelsen vedtaget, kan de borgerlige domstole bekvemt fjerne politiske forsvarere i politiske sager. Bestemmelsen giver mulighed for at indføre et dansk Berufsverbot overfor forsvarerne. Som bekendt⁴ er lignende bestemmelser i Vest-Tyskland blevet benyttet til at skaffe sig af med for ihærdige forsvarere i politiske sager.

Bestemmelsen i § 733 stk. 2, pkt. 2 er yderligere bemærkelsesværdig ved, at sanktionen sættes i værk på basis af, hvad advokaten må formodes at ville gøre, og ikke på hvad han rent faktisk gør eller har gjort!

Jeg har nævnt, at bestemmelserne ikke er konkret begrundet, hverken i lovforslaget eller i betænkningen, og udover den skarpe indholdsmæssige kritik man kan rette af bestemmelserne, gør de sig også uheldigt bemærket ud fra formelle betragtninger. De er hverken omtalt i forelæggelsestalen, i bemærkningerne eller i det bilag til lovforslaget, hvor den gældende formulering sammenlignes med forslaget!

Man griber med andre ord uden begrundelser og nærmest i dølgsmål ind i den almindelige regel i praksis om, at sigtede er alene om afgørelsen af hvilken forsvarer, han ønsker. Samtidig skaber man på samme vis et effektivt instrument overfor forsvarere i politiske sager.

Det er indlysende, at alene tilstedeværelsen af bestemmelserne vil virke bestemmende for forsvarerens og sigtedes tilrettelæggelse af forsvaret. Domstolen, der skal dømme den sigtede, og som derfor står i et skarpt modsætningsforhold til ham, får hermed en aldeles uacceptabel og forkastelig indflydelse på den sigtedes forsvar.

Nu skal man ikke forfalde til at tro, at en borgerlig domstol i en presset situation⁵ vil lade sig binde af nogle formelle bestemmelser eller nogen mere eller mindre skarpe præmisser i disse, men det er ikke desto mindre grotesk, at præmisserne for domstolenes kompetence iflg. lovforslaget er angivet så vage og ubestemte. Det giver en *umiddelbar* bred handlefrihed for domstolene.

Historie:

De foreslåede bestemmelser er ikke uden historisk sidestykke. Carl

4. Jvf. f. eks. bogen Politiske Processer uden Forsvar, Forlaget Tiderne Skifter, 1976 og Information 22.7.76.

5. Jvf. således situationen under besættelsen, hvor det tyskervenlige borgerskab med de socialdemokratiske kollaboratorer i spidsen følte sig nødsaget til at bryde forfatningsmæssige regler for at gennemføre en forfølgelse af kommunisterne. Det skete bl. a. ved vedtagelsen af kommunistloven.

Madsen skriver i forordet til bogen Politiske Processer Uden Forsvar (Tiderne Skifter, 1976):

»Den 30. maj 1941 fik vi lov nr. 240 om ændring af retsplejeloven. I tyskersagerne skulle der ankes direkte fra underret (= Arthur Andersens byretsafdeling) til højesteret. Landsretsbehandling bortfaldt, hvis hensynet til statens sikkerhed eller forhold til fremmede magter gjorde det ønskeligt, at sagen behandlede uden medvirken af udisciplinerede danske nævninge. Om det var tilfældet, bestemtes, som tyskerne ville det, i hver enkelt sag af den højesteret, som fra besættelsens første dag formåede at læse herrernes endnu uudtalte ønsker af deres øjne. – Den kunne af samme årsager træffe bestemmelse om sagernes behandling uden domsmænd. Desuden kunne Arthur Andersen, hvis de nævnte grunde – hensynet til statens sikkerhed m. v. – gjorde, at det fandtes ønskeligt, ved kendelse bestemme, at der ikke måtte mødes med valgt forsvarer i disse sager. Der skulle i så fald beskikkes en anden – af Arthur Andersen. Han havde et hyttefad med egnede og villige at tage af.«

Selv besættelsen med dens strenge indgreb overfor ytringsfriheden kunne ikke undertrykke en kritik af denne og andre tilsvarende love. Stephan Hurwitz skriver i Juristen 1943 s. 301ff.: »Når man tænker på den kamp, der gennem generationer har været ført her i landet for gennemførelsen af hovedprincipperne i retsplejeloven og straffeloven, kan det ikke undgå at gøre et stærkt indtryk at se disse principper så at sige med omvendt fortegn i vor nyeste lovgivning. Men i hver eneste af disse love er midlertidigheden fremhævet.... Det er vigtigt, at følelsen af midlertidighed bevares, selvom der går både år og dag. I lovgivningen før 9. april 1940 var der fremtrådt tendenser, der ligesom forberedte, hvad der skulle komme, og som kunne synes at ville præge straffe- og proceslovgivningen på mere varig måde.... Når engang den midlertidige lovgivning forsvinder, kan det vel forventes, at mange vil være på deres post imod tendenser af denne art. I roligere tider vil de gamle retsstatsprincipper påny komme til ære og værdighed.«

Efter besættelsen blev loven ophævet under henvisning til, at forudsætningerne for den »er bortfaldet, efter at den tyske værnemagts besættelse af landet er bragt til ophør...«, (citeret fra ophævelsesloven). Som Carl Madsen skriver om det nye retsplejelovforslag: »Nu findes de bortfaldne forudsætninger atter at være til stede.« Borgerskabet har igen brug for skarp kontrol.

Den midlertidige karakter, som Hurwitz håbede på, var åbenbart ikke så midlertidig, og de gamle retsstatsprincipper er tilsyneladende blevet for gamle efter borgerskabets mening. Og de mange, der vil

være »på deres post«, findes i hvert fald ikke i Advokatrådet, der er gået ind for det nye retsplejelovforslag, der stort set er en ordret gengivelse af 1941-bestemmelserne!

Den økonomiske og politiske baggrund:

Jeg ser lovforslaget som begrundet i nogen omstændigheder, der ganske vist ikke er ens med 1941-bestemmelserne, men som har mange lighedspunkter. De er et udtryk for de skærpede modsigelser nationalt og internationalt og skal ses som nødvendige skridt for borgerskabet i den nuværende situation. Borgerskabet må på grund af de skærpede økonomiske modsigelser øge den politiske undertrykkelse. Jeg vil kort og meget summarisk ridse denne situation op.

Vi lever i en verden, der præges af stadig skarpere modsigelser og med store omvæltninger. Befrielsesbevægelserne går frem og imperialismen trænges tilbage. USA, der tidligere var den stærkeste, mest offensive og aggressive supermagt, er nu trængt i defensiven. Den har naturligvis ikke tabt sin imperialistiske karakter, men den har ikke længere samme styrke. I Angola-konflikten måtte USA f. eks. på grund af indenrigspolitiske modsætninger afstå fra en direkte og væbnet indblanding.

I modsætning til USA er USSR en opadstigende og stadig mere aggressiv supermagt. Den benytter væbnet magt til at kontrollere og underlægge sig andre stater. I disse dage er det f. eks. 8 år siden USSR invaderede Tjekkosllovakiet for at fastholde det som en lydlig vasalstat, og i Angola intervererede USSR via cubanske tropper. Under trussel om anvendelse af magt fastholdes Finland ligeledes under USSR's kontrol. »Finlandiseringspolitikken« er et gennemgående træk i USSR's udenrigspolitik⁶. USSR har en stadig voksende kapitaleksport, hvad dets forhold til Indien er et godt eksempel på. USSR's handelsforbindelser er præget af det kapitalistiske princip: Købe billigt, sælge dyrt. USSR opruster endelig enormt. Skønt det sovjetiske bruttonationalprodukt kun er omkring halvdelen af USA's, anvender man nogenlunde det samme til militærudgifter.

Dette er skrevet for at give en antydning af USSR's socialimperialisme: Socialisme i ord, imperialisme i handling⁷.

6. Se yderligere: Punakaarti 2-3/75 (de finske marxister-leninisters teoretiske tidsskrift) og tidsskriftet Røde Fane nr. 1/76 (udg. af AKP (m-l), Norge). Sidstnævnte tidsskrift gengiver en glimrende analyse, der hovedsageligt er baseret på det førstnævnte tidsskrift, og som behandler USSR's finlandiseringspolitik.

7. For yderligere dokumentation: Niels Holmberg, Fredelig Kontrarevolution (Forlaget Oktober, Sverige), Socialimperialismen (Forlaget Oktober, Norge), Kommunistiske Tidsskrift nr. 5/76 (Forlaget Oktober, Danmark), Tidsskriftet Røde Fane f. eks. nr. 4/74 (AKP(m-l), Norge). Alle kan købes f. eks. i bogbutikken »1. MAJ«, Rosenborggade 5, 1130 Kbh. K, tlf. (01) 12 87 97.

Men kan være enig eller uenig i denne konklusion, men hvormod alting er: USSR's udenrigspolitik skærper modsigelserne i verden, og øger risikoen for en ny verdenskrig. Var USA i Angola ikke bundet af sine indenrigspolitiske problemer, kunne USSR's Cuba-soldater have stået direkte overfor USA's læderhalse. Ville der i så fald have været langt til en væbnet konflikt mellem verdens to supermagter, til en ny verdenskrig?

Den økonomiske udvikling, herunder krisen, er den materielle baggrund for denne udvikling. USSR leder efter nye markeder og søger efter støttepunkter for at kunne fastholde allerede etablerede markeder. USA er svækket af krisen og nederlaget i Indokina. Den skærpede konkurrence mellem de to supermagter øger faren for en 3. verdenskrig. Modsigelserne i verden skærpes.

Den udvikling vi har set internationalt gør sig tillige gældende herhjemme. Krisen gør det nødvendigt at skærpe undertrykkelsen af arbejderklassen og hele det arbejdende folk. I modsat fald kan faldet i profitraten ikke formindskes og vendes til en stigning. Arbejderklassen skal betale kapitalens krise.

En forøget økonomisk undertrykkelse vil imidlertid blive besvaret med kamp, strejker o. s. v. Det ved kapitalen. Den kender loven: Tryk avler modtryk. Som følge af den skærpede økonomiske undertrykkelse må kapitalen derfor nødvendigvis skærpe den politiske undertrykkelse for at forhindre, at der rejses kamp.

Kapitalen er således i offensiven og arbejderklassen er i defensiven.

De forskellige former for politisk undertrykkelse af arbejderklassen og det arbejdende folk, som vi har iagttaget i den senere tid, er altså begrundet i den skærpede krise for kapitalen.

Udover det nævnte forslag til ændringer i retsplejeloven kan der som eksempler på en forøget undertrykkelse nævnes indskrænkningerne i arbejderklassens blokaderet, som blev gennemført administrativt gennem politivedtægten, Det radikale Venstres forslag om forbud mod strejker indenfor det sociale område, statens lovgivningsmæssige indblanding i den sidste overenskomst på arbejdsmarkedet, og statens evindelige forsøg på at gennemføre en nul-løsning gennem indkomstpolitiske indgreb.

Forberedelse af fascismen:

Indgrebene retter sig alle mod borgerlige demokratiske rettigheder, som bliver indskrænket eller helt fjernet som f. eks. den fysiske blokade. I den forstand indeholder indgrebene et fascistisk element. De tjener som en *forberedelse* af fascismen. Fascismen er netop kende-

tegnet ved den totale og absolutte undertrykkelse af folket, ved fratagelsen af de mest elementære borgerlige rettigheder og ved fjernelsen af ethvert demokratisk skær. G. Dimitrov har i 1935⁸ defineret fascismen ved magten »som det mest åbne terroristiske diktatur for finanskapitalens mest reaktionære, mest chauvinistiske og mest imperialistiske elementer.« De nævnte indgreb indeholder en tendens, der peger denne vej. Fascismen indebærer ikke en kvalitativ ændring af borgerskabets undertrykkelse. Borgerskabets diktatur kan have forskellige former. Det borgerlige såkaldte demokrati er én form, der kan opretholdes, så længe borgerskabets magt ikke alvorligt trues eller anfægtes. Sker det imidlertid, må borgerskabet kaste masken, skærpe undertrykkelsen og indføre fascismen.

Som forklaring på fascismens fremkomst anfører Dimitrov: »De imperialistiske kræfter forsøger at vælte byrderne af *hele* krisen over på det arbejdende folks skuldre. *Til det har de brug for fascismen*«⁹.

Udover at forberede fascismen gennem angreb på borgerlige demokratiske rettigheder, sker der også en forberedelse gennem en mental og ideologisk påvirkning af folkene. Som Willy Weyer (FDP-indenrigsminister i Nordrhein-Westfalen) udtrykte det: »Befolkningen må vænnes til synet af betjente bevæbnet med maskinpistoler, på samme måde som den er vant til at betale skat«¹⁰.

Afslutning:

Selvom de foreslåede ændringer til retsplejeloven indeholder fascistiske elementer, og således er udtryk for, at borgerskabet mere åbent og utilsløret går til angreb, så indeholder denne betragtning på det nuværende udviklingstrin også nogle begrænsninger.

Bliver bestemmelserne vedtaget, vil de sikkert ikke *umiddelbart* finde en brat anvendelse, men netop blive anvendt, hvor sager i deres indhold er afslørende, eller hvor det lykkes advokater at gøre sager til et angreb mod stat og kapital, som f. eks. i Verdensbanksagerne. Muligheden for at anvende bestemmelserne foreligger imidlertid, og man skal ikke forledes til at tro, at de ikke vil blive anvendt. Man skal heller ikke forledes til at tro, at man effektivt kan binde retten/staten/kapitalen til en indskrænket anvendelse, eller at man gennem en ensidig satsen på folkettinget kan undgå, at bestemmelserne vedtages enten nu eller senere. Det ville være himmelråbende naivt. Ganske vist har også borgerlige partier foreslået ændringer til forslaget og

8. »Enhetsfrontens og Folkefrontens Problemer, Forlaget Oktober, Norge, 1970, s. 35.

9. Sammenlægning, s. 33.

10. Information 22.7.76.

generelt advaret mod det, men det kan ikke opfattes som andet end en underordnet strid indenfor borgerskabet om, *hvordan* man bedst sikrer en effektiv politisk undertrykkelse af arbejderklassen og dens politik. Kampen mod lovforslaget og alle andre former for politisk og økonomisk undertrykkelse kan kun føres ved at rejse en modstand blandt folket, og dermed tvinge kapitalen i defensiven¹¹. Den modstand, der eksisterer i folketinget mod lovforslaget, kan kun vinde fodfæste, såfremt den har folkelig opbakning.

Faren for at komme på reformistiske og revisionistiske afveje er særlig stor, når kapitalen gennem parlamentariske initiativer gennemfører sin undertrykkelse. Modstanden og kampen vil i så fald let kunne ende med et parlamentarisk perspektiv. Føres kampen på et sådant grundlag, vil den føre til kapitalens sejr.

Som progressive og især som progressive jurister kan og bør vi derfor gøre nordmanden Rudolf Nielsens vers fra digtet SVAR¹² til vort:

Tværs igennem lov til sejr!
Der går ikke andre veje
til vort drømte, frie land.
Før vi tramper ned og skaffer
vej i lovens paragraffer,
er vi trælle alle mand.

Prof. W. S. Andrejew (red.): Sowjetisches Arbeitsrecht. Staatsverlag der DDR, Berlin 1974.

Första upplagan av Sovetskoe trudovoe pravo utkom år 1965 i Sovjetunionen. Den andra reviderade och utvidgade upplagan publicerades år 1971, varefter det relativt omfattande, över 400 sidor, verket ganska snart översattes till tyska. Genom den tyskspråkiga upplagan kan också en vidsträckt utländsk läsekrets få en aktuell och vederhäftig allmän bild av den sovjetiska arbetsrätten. Boken är ursprungligen avsedd att utgöra en lärobok, som omfattar såväl arbetsrättens allmänna som särskilda del. Författarkollektivet har bestått av åtta professorer eller docenter. Trots att författarna har fördelat sitt arbete kapitelvis så att t. ex. prof. Andrejew har skrivit de fem första kapitlen, är framställningen enhetlig och konsekvent.

Behovet av att utge en ny utvidgad andra upplaga har framförallt berott på den omfattande lagkodifikation, som år 1971 trädde i kraft i Sovjetunionen (Grunderna för arbetslagstiftningen i RSFSR och förbundsrepublikerna). Den nya upplagan behandlar även så gott som samtliga frågor, som regleras i lagkodifikationen. Bland dessa kan nämnas kollektivavtalet, arbetsavtalet (tjänsteavtalet), arbetstid, arbetarskydd, arbetsdisciplin, arbete för kvinnor och unga personer, lättnader för personer som studerar vid sidan av arbetet, arbetskonflikter (förutom det processuella domstolsförfarandet), fackförbunden och arbetarnas medverkan i ledning av produktionen, socialförsäkring och övervakning av att arbetslagstiftningens föreskrifter iakttas. Härutöver presenteras även begreppen i den sovjetiska arbetsrätten, dess systematik och rättskällor. En presentation av arbetsrätten i de övriga socialistiska länderna har också fått ett eget kapitel och i slutet av boken följer en intressant marxistisk-leninistisk kritik av det arbetsrättsliga systemet i de kapitalistiska länderna.

Då man jämför föreliggande verk med västerländska elementärläroböcker i arbetsrätt fäster man sig framförallt vid att man här ger en ärlig och med den samhällseliga praktiken förenlig beskrivning av undersökningens objekt; framställningen utgår från lagstiftningens samhällseliga bakgrund och målsättningar. Man försöker sålunda inte framställa det arbetsrättsliga systemet, som ett irrationellt, opartiskt maktssystem, som står över de i arbetsprocessen medverkande, utan man konstaterar klart och tydligt att de arbetsrättsliga reglerna har en viktig uppgift vid byggandet av socialism och bl. a. vid förverkligandet av femårsplanerna.

Boken använder i förvånande hög utsträckning begrepp, som uppstått och används inom de utvecklade kapitalistiska ländernas arbetsrätt. Sådana grundbegrepp som arbetsförhållande, arbetsavtal och

11. Se närmere den debat, som lovforslaget har rejst: Information 24.2.76 og 1.4.76, Politiken 3.4.76, 7.4.76, 11.4.76 og 22.4.76, Politisk Revy nr. 287, 289 og 291, Ekstrabladet 17.3.76 og 9.4.76.

12. Citeret fra Klassekampens Sange, Forlaget Oktober, Danmark, 1976, s. 15.